

174142

HZ. MUHAMMED
VE
EVRENSEL MESAJI
SEMPOZYUMU
20-22 NİSAN 2007

Yayına Hazırlayan
Doç. Dr. Mahfuz Söylemez

Türkiye Elyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	174142
Tas. No:	297.92 HAZ.M

İslâmî İlimler Dergisi Yayınları: 2

İslâmî İlimler Dergisi Yayınları
Dizgi Kapak: İslâmî İlimler Dergisi
Baskı, kapak baskı, cilt: Özkan Matbaacılık
Birinci Basım: Aralık 2007

ISBN: 978-975-98073-3-7

İslâmî İlimler Dergisi Yayınları
Yeniyol Mahallesi 1.Gazi Sok. No:9/2 ÇORUM
Web: islamilimlerdergisi.com
Tif: 0 364 224 81 18
e-posta: islami_ilimlerdergisi@yahoo.com

Her yazının dil ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

İLK MÜSLÜMAN TOPLUMUN İNŞASINDA ÖZGÜVEN FAKTÖRÜ VE RIDVAN BİATI

Osman AYDINLI*

1. Giriş

İslâm'ın yeni bir din olarak doğuşuyla birlikte Arap yarımadasında egemen olan zihniyet ve değerler sistemi, yeni baştan dizayn edilme sürecine girdi. Dinî, kültürel, ekonomik ve sosyal alanlarda bir çürüme yaşayan Arap toplumu, Hz. Muhammed'in vahyin desteğinde gerçekleştirdiği değişim ve dönüşüm projesiyle ideal bir topluma dönüştü. Böylece Hz. Peygamber, İslâm'ın anlaşılması, yorumlanması ve hayata geçirilmesi konusunda, asırlar boyu izlenebilecek bir model ortaya koyuyordu.

Hz. Muhammed'in risalet görevini aldığı süreçte, bölgede -başta Mekke olmak üzere diğer şehirlerde- kabilecilik anlayışı yaygındı. Bu zihniyet gereğince kabile onur ve yüceliğinin merkeze alınması, dolayısıyla haklının değil güçlü ve zalim olanın etkinliği söz konusuydu. Bölgede egemen olan inanış ise, paganist inanç sistemiydi ve mevcut nüfusun önemli bir kesimince benimsenmişti. Müşrik olarak tanımlanan bu insanlar, çok tanrılı bir inancı atalarından miras olarak aldıkları şekliyle kabul etmişlerdi ve kendi yonttukları putları Allah'a ortak koşuyorlardı.

Bölgenin sosyal yaşamı ise, sınıflar arası dengesizlikleri bünyesinde barındırıyordu. Hürlere, mevâlî, köleler ve cariyeler arasında haklar ve hukuksal kazanımlar açısından farklılıklar mevcuttu. Gelir dağılımında haksız uygulamalar hemen her olayda kendini gösteriyordu. Servetin, belli şahısların tekelinde bulunduğu bir ezen sınıf oluşmuştu. Bu yüzdendir ki, Kur'an'ın, indiği toplumun eleştirdiği iki özelliği; çoktanrıcılık ve sosyo-ekonomik adaletsizlikti.

İslâm öncesi Arap toplumunda erkeğin mutlak üstünlüğü anlayışı egemendi ve kadınların durumu oldukça sorunluydu. Toplum katmanlarında ve aile içerisinde kendilerine söz hakkı tanınmamaktaydı.

Hz. Muhammed, tüm bu olumsuzlukları gidermek ve sorunlara çözüm bulmak hedefiyle yola çıktı, ama işi pek de kolay değildi. Onun belli ilkelerle şekillendirmeye başladığı yeni toplum, başlangıçta Mekke toplumunca tecrit edilmiş ve Hz. Peygamber'in hareket alanını daraltılmıştı. Çünkü ilk Müslümanların toplumsal statüsü pek de güçlü değildi; bu insanların çoğunluğu sosyal gerilimden en çok etkilenen kesimden geliyordu. Bunlar, toplumdaki hâkim gücü temsil eden müşriklerin zorbalığına en fazla maruz kalan kimselerdi.

* Doç.Dr., H.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi. osmanaydinli@gmail.com

Mekke'nin egemen güçlerince kaskaca sokulmak istenen ilk Müslümanlar, Akabe denilen yerde bir grup Medineli ile irtibata geçtiler. Amaçları huzur, güven ve barış içinde yaşayabilecekleri yeni bir yurt edinmekti. İlk görüşmelerin ardından Medine'ye davet edildiler. Aralarında alt başlıklarını şirk koşmak, yalan söylememek ve çocukları öldürmemek şeklinde tanzim edilen bir koruma sözleşmesi yapıldı. Bu sözleşme (biat), ilk Müslüman toplumun fiili olarak temellerini atmış oluyordu. Ardından bir süreç dâhilinde, toplumsal yaşamın siyasi, ekonomik ve özellikle sosyal boyutu fiilen Medine'de teşekkül edecekti.

2. İlk Müslüman Toplumun İnşasında Özgüven

Hz. Muhammed, Arap yarımadasında yaşanan haksızlıkları ve olumsuz koşulları yok etme yolunda, Allah'ın desteği ve vahyin doğrultusunda büyük bir uğraş vermiş ve yeni bir toplumun inşa edilmesini sağlamıştır. İlk Müslüman toplumun inşasında bireylerin gelişimi önemli bir husustu ve bunun gerçekleştirilmesinde özgüven faktörünün vazgeçilemez bir rolü bulunmaktaydı.

Akabe biatıyla birlikte Müslümanların Mekke'den Medine'ye hicret hadisesi gerçekleşmişti. Böylece ilk İslâm toplumu, bu şehirde inşa edilmeye ve gelişmeye başladı. Hz. Muhammed, yeni bir mekânda, Ensar ve Muhacirin olarak adlandırılan iki şehir halkını ve kültürünü, İslâm şemsiyesi altında yoğurmaya çalışıyordu. Hz. Muhammed'in yeni bir toplum oluşturma çabalarının ilk merkezi olan Medine'de, Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar olmak üzere üç ayrı toplum vardı. Bu dönemde Müslümanlar, farklı bir toplum olma bilincini geliştirmişler; kendi şahsiyetlerini ifade etmişler ve belli bir düzeyde özgüven oluşturmuşlardır. "Siz insanlara gönderilmiş en iyi toplumsunuz",¹ "Böylece sizi insanlara şahit ve örnek olmanız için dengeli ve ölçülü bir toplum kıldık. Peygamber de size şahit ve örnektir."² ayetleri, bu ilk İslâm toplumuna özel bir konum tahsis etmektedir. Bunun yanı sıra Hz. Muhammed, dini tahrif eden³ Hıristiyan ve Yahudileri de uyarmakta ve onları yapmış oldukları yanlışlardan vazgeçirmeye çalışmaktadır.

İlk Müslüman toplumun inşasında izlenen program uyarınca öncelikle inanç alanının -daha çok Mekke'de- dizayn edildiği, birey olma bilincinin kazandırıldığı ve insanlar arası ilişkilerin güçlendirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

2.1. İnanç Alanının Dizaynı

Toplum, sürekli olarak kendini yenileyen ve değişen bir yapıya sahiptir, dolayısıyla toplumsal değişime yadsınamayacak bir gerçekliktir. Bu değişim aniden ortaya çıkmaz, bir süreç halinde devamlılık gösterir, fertlerin yaşam

1 Âl-İmrân, 3/110.

2 Bakara, 2/143.

3 Şûrâ, 42/14-15.

biçimini etkiler ve değiştirir. Sosyal değişme, insanlık tarihinde her zaman olagelmıştır. Bu yüzden İslâm, toplumsal değişmeyi reddetmez; ancak bu değişmenin sağlıklı bir şekilde gelişmesini sağlamak adına çaba sarf edilmesi gerektiğini belirtir. Bu sebeptendir ki öncelikli olarak ilk Müslüman toplumun zihniyet dünyasının oluşumuna ve inanç alanının düzenlenmesine dikkat edilmiştir. Değişmemesi gereken bazı temel ilke ve esasların tespit edilmesi ve bu yönde ayetlerin nazil olması da bunu gösterir.

Allah ile insan arasındaki ilişkinin sınırlarını ve mevcut din anlayışını tespit etmek ve ideal bir İslâm toplumu oluşturmak amacıyla Hz. Muhammed, çağrısını üç temel esas üzerine kurmuştur. Bu esaslar; Kur'an'ın en temel öğretisi iman-İslâm-takva kavramlarıyla ifade edilen Tevhit;⁴ sosyo-ekonomik yaşantının düzenlenmesine ve toplum düzeninin sağlanmasına yönelik insanın kendisi ve topluma karşı olan ahlâki yükümlülükleri,⁵ ve sadece bireylerin değil, aynı zamanda toplumların da tarih önünde muhakeme edileceği Ahiret'e inançtır. Bunlar "*genel İslâmî ilkeler*" olarak isimlendirilebilir.

İlk planda paganist inançtan tek Allah inancına dönüşün sağlanması gerekiyordu. Bu doğrultuda Kur'an'da öngörülen ve nitelikleri verilen Allah'ın birliğine iman, kişisel veya toplumsal hayatın her alanına ve kurumlarına ilham veren bir prensip haline getirilmiştir. Arabistan'ın dinî düşüncesi ve hayat tarzı yeniden şekillenmiştir. Hz. Muhammed, ideal bir İslâm toplumu oluşturmak amacıyla öncelikle toplumu dejenerasyona uğratan zihniyeti, düşünce yapısını ve Allah telâkkisini değiştirme gayretine yoğunlaşmıştır. Bu, ona Rabbi'nin verdiği bir görevdir. Allah, insanı yine kendi gibi bir insanla uyarır ve bu metoduyla insana önemli işler başarabileceğini göstermek ister. Kur'an'da Allah, Peygamber ve insan ilişkisi şu şekilde anlatılır: "*De ki; Ben de ancak sizin gibi bir insanım, ancak bana tanrınızın tek bir Tanrı olduğu vah-yolunuyor. Rabbi'ne kavuşmayı uman kimse yararlı işler yapsın ve Rabbi'ne kullukta hiç ortak koşmasın.*"⁶

Kur'an'ın Mekke döneminde nazil olan ayetlerinin ağırlıklı olarak insanların inanç dünyalarını Tevhit çizgisinde yeniden kurmaya yönelik olduğu, Medine döneminde inen ayetlerinin ise, toplumsal boyuta dair ilkelere yer verdiği görülür.

2.2. Birey Bilinci ve Sorumluluğu

Allah ırk, renk ve cinsiyet gibi bazı farklı niteliklerle yarattığı insana yer-yüzünü islah etme ve bozgunculuğu ortadan kaldırma görevi vermiştir. İnsan, bu görevi gerçekleştirebildiği ölçüde Allah'ın kendisine yüklemiş olduğu yeryü-

4 Fazlur Rahman, "Kur'anı Yorumlama", (çev. Osman Taştan), *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, Ankara 1987, 5/104.

5 Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, (çev. A. Açığenç), Ankara 1987, 149.

6 Kehf, 18/110; Fussilet, 41/6.

zündeki halifelik vasfına layık olabilecektir. Kur'an-ı Kerim'de Allah, dilemesi halinde bütün insanlığı tek bir yola bağlı kılıp tek bir topluluk yapabileceğini, ama sınamak amacıyla insanların her biri için bir yol belirlediğini⁷ söyler.

Kur'an, bize apaçık mucizelerden sonra iman eden, fakat ilk fırsatta yine de eski geleneklerine dönen insanların⁸ varlığından söz etmektedir. Bu, kişiye kendi görüşlerini, inançlarını ve ahlâki değerlerini güzel gösteren ve sorgulama gereksinimi hissettirmeyen bir psikolojidir.⁹ Doğrusuyla yanlışıyla önceki kültüre sahip çıkmanın başka bir nedeni de, toplumda belli konumları olan insanların, herhangi bir nedenle elde ettikleri güçlerini kaybetme endişeleriydi. Kur'an "*Sen bizi babalarımızdan bulduğumuz yoldan çevirmek için mi geldin? Yeryüzünde saltanat size ait mi olacak?*"¹⁰ derken bu hususa değinmektedir.

Hz. Muhammed'in karşısına çıkan ve iman etmeme sebebi olarak öne sürülen en büyük engellerden biri bu anlayıştı. Müşrikler, mevcut toplumsal düzenin her alanına hâkim olma sinyalleri veren bu yeni dinin önünün kesilmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Mekke'nin düzenine karşı çıkan ve sosyo-ekonomik uygulamalarını yargılayan bu dine karşı, kendilerince en mantıklı karşı çıkışı, "atalarının dini"ne sahip çıkılması gerektiği fikrini canlı tutmakla yapabilirlerdi. Hz. Peygamber ise, insanları, bu yanlış, ama etkin olan ve insan aklını pasifize eden ya da devre dışı bırakan geleneklerden koparmak¹¹ düşüncesindeydi.

Hz. Muhammed, olumsuz bir mecrağa akan ve doğruya ulaşmakta güçlük çeken bu zihniyete karşı, akla ve hür iradeye dayalı bir sistem öngörmüştür. Geleneğin eleştiri süzgecinden geçirilerek İslâm'a ters düşen niteliklerden arındırılması gerekliliğini bir ilke olarak sunmuştur. İnsan bu dünyada iyiyi, güzeli ve doğruyu gerçekleştirme sınavı ile karşı karşıyadır. Bunu gerçekleştirebilmek, vahyin muhatabı olan aklın ve özgür iradenin kullanılabilmesine bağlıdır. İnsanın fitratına uygun niteliklere bir müdahale olduğunda başkaldırıda bulunması, özgürlüğünü gerçekleştirme demektir. Allah'a başkaldırın ise, bir yaratıcı olarak insanı en iyi tanıyan ve ona göre insanı yönlendiren Allah'a nankörlük anlamı taşır. Kur'an'ın ifadesiyle "kendileri üzerinde ziyan edenler, Allah'ı unutanlar"¹² ve bunlara bağlı olarak kendi özlerini unutanlar, dine yabancılaşma tehlikesiyle karşı karşıya kalırlar.

Hz. Muhammed, insanın yaradılış ve gelişme kanunlarına göre hareket etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu doğrultuda ilk Müslüman toplumu inşa ederken birey bilinç ve sorumluluğuna sahip olunmasına özen göstermiş, ev-

7 Maide, 5/48.

8 Nisa, 4/153.

9 En'am, 6/108; Mü'minun, 23/53.

10 Yunus, 10/78.

11 Hüd, 11/62.

12 İsrâ, 17/7.

rensel bir ilke olarak aklın ve özgür iradenin kullanılmasını istemiştir. Bu ilke, manevi bozulmanın, ahlâki yozlaşmanın ve insanların köleleştirilmesinin önündeki en güçlü engeldir:

Kur'an, "*Her can (fert) kendi kazandığından hesaba çekilir.*"¹³ buyurarak bireyin bir yetki ve sorumluluk alanı olduğuna işaret etmiştir. Yeni bir toplumun inşasında bu rol, yalnızca kahramanlara ya da belli bir kesime ait değildir. Kutsal kitapta "*Bir toplum kendilerinde bulunan (iyi davranışları) değiştirmedikçe Allah onlara verdiği bir nimeti değiştirmez.*"¹⁴ buyrulur. Böylece toplumların değişmesi kendi iç dinamiklerine, birey bilincinin bileylenmesine ve beşeri sorumluluklara bağlanmıştır. Hz. Muhammed de, risaleti süresince sahâbesinin görüş ve düşüncesine değer vermiş ve bilinçli bireyler yetiştirilmesini öncelemiştir. Ashabına toplum içinde görevleri ve sorumlulukları olduğunu hatırlatmış ve üretken olmalarını sağlamıştır.

2.3.Özgüven/Sekine Kültürü

Özgüven, insanın kendi değeri hakkında olumlu ve gerçekçi bir anlayışa sahip olması, ilaveten bu duygu ve düşüncelerin davranışlarında karşılığını bulması anlamına gelir. Özgüven eksikliği ise; kendinden şüphe duymak, pasiflik, boyun eğme, aşırı uyum gösterme, yalnızlık, eleştirilere karşı hassas olma, güvensizlik, depresyon, aşağılık duygusu ve sevilmediğini hissetme gibi kavramlarla tanımlanabilir. Özgüven, bir anlamda kişinin tek başına inisiyatif kullanarak, süreçlere düzeyli bir şekilde dâhil olma yeteneğidir.

Özgüven Kur'an-ı Kerim'de sekine kavramı ile ifade edilir. Buna göre sekine, Allah'tan Rasulü'ne ve inananların üzerine, zor ve sıkıntılı dönemlerde inen gönül rahatlığı, güven ve huzur duygusudur.¹⁵ Söz gelimi ayette Allah'ın, Hz. Muhammed'in Ebu Bekir ile birlikte mağarada mahsur kaldıklarında "huzur ve güven duygusu" şeklinde gerçekleşen yardımı sekine olarak isimlendirilmiştir.¹⁶ Metinlerde geçen sekine teriminin ilahi bir boyutu olduğu ve kulun samimiyet ve gayretine paralel olarak Allah'ın destek vermesi anlamına geldiği anlaşılmaktadır. Öyleki Allah, imanın şartlarını tamamlayıp yerli yerine koyan müminlerin kalplerini sekineye karargah yapar. Huzur ve özgüven duygusunun kalplere yerleşmesi ise insanın cesaretle zor olan koşulların üstesinden gelmesini sağlar.¹⁷

Özgüven, bireyin yaşamın her alanındaki başarısında, arkadaşları ile kurduğu ilişkilerde, toplum içindeki üretken davranış ve katkıda önemli bir etkidir. Bu sebeple Hz. Peygamber yeni Müslüman toplumun teşekkülünde önemli bir rol üstlenecek olan bireylerin özgüvenini güçlendirmeye yönelik bir

13 Müddesir, 74/38.

14 Enfâl, 8/53.

15 Bakara 2/248; Tevbe 9/26; Fetih, 48/4.

16 Tevbe, 9/40.

17 Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, neşr. 1979, 6, 4408 vd.

anlayış geliştirmeye ve bu yönde faaliyet oluşturmaya özen göstermiştir. Esasında doğru iletişimi kurmak, güzel ve başarılı anları paylaşmak ve topluma yararlı insanlar yetiştirmek her öğretinin ilgilendiği asli işlerdendir.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Muhammed'in risalet görevindeki başarısı izlediği hoşgörü merkezli metotla ilişkilendirilmiştir. "...*Sen onlara karşı yumuşak davrandın. Kaba ve katı kalpli olsaydın, etrafından dağılıp giderlerdi.*"¹⁸ Hz. Muhammed, birçok olayda sabır, hoşgörü ve sevgiye dayalı bir tavır ortaya koymuştur. Peygamberimiz bizzat Mekke döneminde şiddete maruz kalmıştır. İslâm'ın yayılmasını engellemek adına müşrikler sosyo-ekonomik boykot, baskı, keyfi tutum ve göçe mecbur bırakma gibi yöntemlerle onu davasından caydırmaya çalışmışlardır. Ama Hz. Muhammed, düşmanlarına karşı hiçbir zaman aynı yöntemle cevap vermemiş ve intikam yoluna gitmemiştir. Benimsediği bu tavrın sahabeleri arasında da yaygınlık kazanmasına özen göstermiştir. Onların kendilerine güveni olan ve bu doğrultuda çaba gösteren bireyler olarak yetişmelerini sağlamıştır. Ensar Muhacir kardeşliği bu konudaki önemli uygulamalardan biridir.

Hz. Peygamber, Hicret sonrası, Mekke'li ve Medineli Müslümanlar arasında kardeşlik tesis etmiştir. Mekke'den göç eden müslümanlar, ister istemez kendilerini bir boşluk içinde bulmuşlardı. Eşlerinden dostlarından ayrılmışlar, evlerini barklarını, mallarını mülklerini geride bırakarak tanımadıkları, bilmedikleri yerlere göç etmişlerdi. Bir yandan yeni hayata uyum sağlamak zorlanıyorlar, diğer yandan günden güne artan vatan özlemini derinden hissediyorlardı. Bu durumu farkederek Hz. Peygamber, önlem almakta gecikmemiştir. Her Medineli aile, Mekke'den gelen bir aile ile kardeş ilan edilecekti. Bu şekilde kardeş olarak belirlenenler, birlikte çalışacaklar, daha sonra da kazançlarını paylaşacaklardır. Hz. Peygamber'in kardeş olacak kimseleri seçerken, oldukça dikkatli davrandığı birbiri ile uyuşabilecek kimseleri eşleştirdiği görülmektedir. Kardeş ilan edilen kimselerin, mizaç ve karakterlerinin, sosyal seviyelerinin dikkate alındığı gözden kaçmamaktadır. Medineli Müslümanların her şeylerini ortaya dökmelerine rağmen, Mekke'den gelen mü'minler bağış kabul etmemiştir. Söz gelimi Hz. Peygamber'in birbirine kardeş ilan ettiği Sa'd b. Rebi, malının yarısını Abdurrahman b. Avfa teklif etmiştir. Onun verdiği cevap oldukça düşündürücüdür: "*Kardeşim! İyiliğine, iyi kalpliliğine teşekkür ederim. Allah mallarına bereket versin. Sen bana çarşının yolunu göster, benim için yeterlidir.*"¹⁹ Bu örnek davranış, Ensar Muhacir kardeşliğinin amacına ulaştığını ve mü'minler arasında birlik, beraberlik ve güven duygusunun yerleştiğini göstermektedir.

İslâm, daha önce birbirlerine düşman olan kimseleri, iyilik, doğruluk ve güzellik yolunda yarış eden insanlar haline getirmiştir. Sahabeler, İslâm'a ve

18 Âl-i İmrân, 3/159.

19 Buharî, *el-Camû's-sahîh*, Beyrut 1400, III, 38.

Müslümanlara hizmet ettikleri için üstün insanlar olarak vasıflandırılmışlardır. Nitekim Kur'an-ı Kerim onlardan övgüyle söz etmiştir: *"İman edip hicret eden ve Allah yolunda cihat edenler ve (muhacirleri) barındırıp (onlara) yardım edenler var ya; işte onlar gerçek mü'minlerdir. Onlar için bir bağışlanma ve bol bir rızık vardır."*²⁰

Bu kardeşlik sayesinde yüksek özgüveni olan, meselelere cesaretle yaklaşan ve çözüm üreten bireylerden oluşan bir toplum inşa edilmiştir.

3.Özgüven Açısından Rıdvân Biatı

Rıdvân biatı, bey'atü'r-Rıdvân, beyatu's-şecere ya da beyat tahte şecer (ağaç altında yapılmış biat) ismiyle de bilinmektedir. Fetih süresinin 18.ayetinde "Allah'ın ağaç altında Peygamber'e beyat edenlerden razı olduğu" bildirildiğinden dolayı "Rıdvân biatı" olarak kullanımı daha yaygındır. Bu biatı, gerçekleşme süreci, ayete konu olma sebebi ve özgüven açısından değerinin ne olduğu çerçevesinde tahlil etmek istiyoruz.

Hicretin 6. yılında, Hz. Muhammed, gördüğü bir rüya üzerine, Kâbe'yi ziyarete karar verdiğini ashabına müjdeler. Yol arkadaşlarına Kureyş'i endişeye sevk etmemek için sadece yolculuk silahı denilen kılıç ve benzeri basit silahları bulundurmalarını söyler. Bu yolculuğun Muhacir Müslümanlar açısından bir diğer anlamı, altı yıldan beri uzak kaldıkları Mekke'ye bir an önce kavuşabilme ihtimaliydi ve bunun heyecanını yaşıyorlardı. Zilkâde ayında bazı rivayetlere göre yedi yüz,²¹ bazı rivayetlere göre de bin dört yüz Müslüman, umre yapmak amacıyla aynı zamanda vatan özlemlerini de giderebilecekleri düşüncesiyle Mekke'ye doğru yola çıktılar.²²

Medine'deki İslâm toplumu ile Mekke'nin müşrik güçleri arasında sürekli bir savaş durumu olmasına karşın Hz. Peygamber bu ziyaret süresince herhangi bir sert mukabele ya da çatışma beklemiyordu. Oysa müşrikler telaşlanmışlar ve Müslümanların Mekke'ye girişini engellemek adına ordu oluşturma hazırlıklarını girişmişlerdi. Halid b. Velid ve İkrime b. Ebu Cehl komutasında iki yüz kişilik bir süvari birliği Müslümanları karşılamaya çıktı. Bu arada bazı ağır silahlı gruplar da Mekke çevresinde mevzilendiler. Kureyş'in niyeti, Hz. Peygamber'e ve ashabına sataşmak, tahrik etmek ve daha sonra savaş çıkarsa bu insanların gerçekte savaşmak için geldiklerini, umreyi perde olarak kullandıklarını iddia ederek propağanda yapmaktı. Bunu öğrenen Hz. Peygamber, Hudeybiye denilen yerde konaklayarak bazı elçiler gönderme yolunu seçti. "Savaşmak istemediklerini, umre yapmak için geldiklerini, isterlerse bir barış antlaşması yapabileceklerini" gönderdiği elçilerle Kureyş'e duyurdu. İlk elçilerden bir netice elde edilememesine rağmen Kureyş ile olan sorunu ba-

20 Enfal, 8/74-75

21 Halife b. Hayyât, *Tarîhu Halife b. Hayyât*, çev. Abdulhalik Bakır, Ankara 2001, 106.

22 İbnü'l-Estr, *el-Kamûl fi't-tarih*, Beyrut 1987, II, 86-87.

nışıl yollardan çözmeyi umut eden Hz. Muhammed, Mekke'ye elçi olarak Hz. Ömer'i göndermek istedi. O düşmanlarının çokluğu nedeniyle gitmesinin sakıncalı olacağını düşünüyordu: "Kureyş'in bana karşı düşmanlığı aşırıdır ve Mekke'de kabilem efradından (Adiy b. Kâb'dan) beni onlara karşı koruyacak bir kimse yoktur. Kureyş ise benim onlara olan düşmanlığımı ve katılığımı biliyor. Fakat ben sana gönderebileceğin kişiyi göstereyim. Osman onlara karşı benden daha güçlüdür." diyerek bu görevden affını istedi. Hz. Muhammed de bu fikri makûl görerek Hz. Osman'ı elçi olarak gönderdi.²³ Bu, aynı zamanda istişareyi önemsemek ve insanların yetki ve sorumluluklarını kullanmasının önünü açmak anlamına gelmekteydi.

Hz. Osman'ın Mekke'ye elçi olarak gönderilmesi yeni gelişmelere zemin hazırlamıştır. O, akrabasından Eban b. Said b. el-As'ın himayesinde Mekke'ye girmiş ve Kureyş'e Hz. Muhammed'in amacının savaşmak olmadığını, sadece Kâbe'yi ziyaret için geldiğini haber vermişti. Rasulullah'ın bu mealdeki mektubunu Ebu Süfyan ve Kureyş'in ileri gelenlerine iletmişti. Hz. Osman yaptığı görüşmelerde Hz. Peygamber'in barış yanlısı tavrını aktarmıştır. Bu bilgilendirme, onlar için pek yeterli görünmüyordu. Kureyşliler Hz. Osman'a isterse kendisinin tavafta bulunabileceğini, ancak Hz. Peygamber'in Kabe'ye girmesine kesinlikle izin vermeyeceklerini belirttiler. O da bu durumda tavaf yapmayacağını söyleyerek tekliflerini geri çevirdi. Kureyş bu cevap üzerine onu yanlarında alkoydu.²⁴

Bu kritik sürecin Müslümanlara olumsuz bir yansımaları olmuştur. Birkaç gün sonra Hz. Osman'ın şehit edildiği haberi yayılınca Hz. Peygamber, müşriklerin anlaşmaya yanaşmayacakları, dolayısıyla savaşın kaçınılmaz olacağı düşüncesiyle Müslümanlardan biat istedi.²⁵ Sayıları bin dört yüz ya da bin beş yüz arasında değişen Müslüman, Hudeybiye'deki -daha sonra Rıdvan Ağacı olarak adlandırılacak olan- Semüre ağacı gölgesi altında "İslâm'a bütün varlıklarıyla bağlı kalacaklarına ve bu uğurda bütün güçleriyle mücadele edeceklerine" dair teker teker biat ettiler. Bazı rivayetlerde "ölmünceye kadar sebat edip asla kaçmayacaklarına veya zafere ulaşıncaya kadar savaşmak üzere" yemin ederek/ söz vererek biat ettikleri bilgisi vardır. Biati ilk gerçekleştiren kişinin Ebu Sinan el-Esedî olduğu ve Cedd b. Kays dışında hiçbir kimsenin biatten geri durmadığı rivayet edilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'in sağ elini öbür eline vurup "bu da Osman'ın biatı" dediği²⁶ nakdedilmiştir. Bu biat, ashaba müthiş bir cesaret, yeni bir güç ve taze bir heyecan vermiştir. Kendilerine olan özgüvenlerini yeniden kazanmışlardır. Bir an önce Kâbe'yi tavaf etme veya müşriklerin yaptıklarını sorgulama isteklerini harekete geçirmiştir.

23 İbn Hîşam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, thk. Süheyl Zekkar, Beyrut 1992, II, 782.

24 İbnü'l-Esir, *el-Kamûl fi't-tarih*, II, 89.

25 Hallife b. Hayyât, *Tarîhu Halife b. Hayyât*, 107.

26 İbn Hîşam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, II, 782-783.

Müslümanların Hz. Muhammed'e bağlılıklarını bir kez daha perçinleyen bu olay Mekke'de duyulduğunda büyük bir yankı uyandırdı. Biat haberini duyan Kureyş müşrikleri, üç gün yanlarında alıkoydukları Hz. Osman'ı serbest bıraktılar ve Süheyl b. Amr başkanlığında Mikrez b. Hafs ve Huveytib'ten oluşan sulh yapma yetkisine sahip bir barış heyeti gönderdiler. İki taraf arasında Hudeybiye Antlaşması olarak şöhret bulan bir sözleşme imzalandı. Antlaşmayı yazmakla görevli olan Hz. Ali'nin, yazı metnine Besmele ile başlamasına itiraz edildi. Süheyl b. Amr "senin Rasul olduğuna inansaydım seninle savaşmazdım. Kendi ismini ve babamın ismini yaz." diyerek müdahalede bulundu. Bunun üzerine "Muhammed b. Abdullah'ın Süheyl b. Amr ile yaptığı barış sözleşmesidir." şeklinde ibare düştü. Antlaşmanın şartları şöyleydi: Müslümanlar Medine'ye geri dönecekler, gelecek yıl Mekke'de ziyaret maksadıyla üç günden fazla kalınmayacak, Müslümanlar silahsız gelecek yanlarında sadece kınlarında duran kılıçlar olacak, Mekke'de bulunan Müslümanlardan hiç biri götürülmeyecek, Medine'ye giden Müslümanlardan Mekke'de kalmak isteyen olursa bırakılacak, Müslümanlardan ya da müşriklerden biri Medine'ye sığınrsa, Kureyş'e teslim edilecek, fakat Müslümanlardan biri Mekke'ye sığınacak olursa Kureyş tarafından teslim olunmayacak, Arap kabileleri istedikleri tarafla birleşmekte serbest olacaktır.²⁷ Bu barışın iki taraf arasında on senelik bir geçerliliği olacaktı.²⁸ Bu ağır görünen şartlar Müslümanlar arasında hayal kırıklığı yaratmıştır. Söz gelimi Hz. Ömer, müşriklerle yapılan bu barışın zillet olduğunu ve yarar getirmeyeceğini düşünüyordu ve bu düşüncesini Rasulullah'la paylaşmıştı.²⁹ Oysa endişe edilenin tersine sahabenin sabrı, Hz. Peygamber'in ince düşüncesi ve hikmetli davranışı; anlaşmanın koşullarının Müslümanların lehine seyretmesine zemin hazırladı.

Hudeybiye Antlaşması, İslâm'ın geleceği açısından bir dönüm noktası oldu. Hicret sonrası ilk kez Mekke'de yaşayan müşriklerle Medine'de yaşayan Müslümanlar arasında barış temelli ilişkiler kurulmaya başlandı. Hudeybiye'deki Müslümanların Hz. Muhammed'e bağlılıklarına ve coşkularına tanık olan Mekkeliler, bu inanç sistemine olan düşmanlıklarını gözden geçirme ihtiyacı duydular. Sürekli savaş halinin bitmesiyle birlikte her iki taraftan insanlar serbestçe görüşmeye başladılar. Bunun sonucu olarak Hz. Peygamber'in evrensel mesajı etrafında binlerce insan toplandı. Bu güç sayesinde Mekke hiçbir direnişle karşılaşmadan fethedildi. Böylece başlangıçta ağır koşullar taşıdığı düşünülen Hudeybiye Antlaşması İslâm'ın bütün Arabistan üzerindeki moral ve siyasi üstünlüğünün habercisi oldu.

Hudeybiye Antlaşması'na geliş sürecinde bir anlamda Müslümanlara yeni ufuklar açılmasını sembolize eden Rıdvan biatının, Müslümanların özgüven-

27 İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, II, 784; Mevlâna Şibli, *Büyük İslâm Tarihi Asr-ı Saadet*, terc. Ö. Rıza Doğrul, İstanbul 1977, I, 310.

28 İbnü'l-Esir, *el-Kamül fi't-tarih*, II, 90.

29 İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, thk. Süheyl Zekkar, Beyrut 1992, II, 783.

lerini kazanmaları ve Hz. Peygamber'e bağlılıklarını göstermeleri açısından büyük bir önemi vardı. Hudeybiye'den Medine'ye dönüş esnasında nazil olan Fetih süresinde de fetih süreci verilmiş ve Rıdvan biatına katılanlar övülmüştür. "Andolsun ki o ağacın altında sana biat ederlerken Allah, o müminlerden hoşnut olmuştur. Kalplerinde olanı bilmiş, onlara huzur ve güven duygusu vermiş ve onları pek yakın bir fetihle ödüllendirmiştir. Elde edecekleri pek çok ganimetleri de onlara nasip etti. Allah mutlak güç sahibidir ve hikmeti her şeyi kuşatır."³⁰

Ayetlerde Allah'ın beyat eden müminlerden razı olduğu, kalplerinde olanı yani o güç durumunda içlerinden geçen düşünceleri, kuşkuları bildiği, indirmediği huzur ile gönülleri yatıştırdığı ve kendilerine yakın bir fetih nasip ettiği buyrulmuştur. Hz. Peygamber ile Hz. Ömer arasında cereyan eden diyalogda geçtiği şekliyle Müslümanların endişe ve kuşku içinde oldukları anlaşılmaktadır. Fakat Allah inananların gönüllerine sekine (huzur ve güven duygusu) indirerek onların iç dünyalarını kemiren bu olumsuz düşüncelerden kurtarıp huzura kavuşturmuş ve özgüvenlerini yeniden kazanmalarını sağlamıştır.³¹

Rıdvan biatında Müslümanların Hz. Muhammed'e göstermiş oldukları bağlılık, samimiyet ve özverinin bir sonucuydu. Aslında bağlılık, bizzat Allah'a yapılan bir biattı. Ashabın sağlam imanlarının bir göstergesiydi. Bundan dolayı da Allah, o insanlardan memnun ve razı olduğunu müjdelemiştir. Çünkü samimiyet ve imanlarının verdiği özgüven, yüce bir amaç uğruna telaşa kapılmadan ve hiçbir korku ve ürkeklik göstermeden kendilerini tehlikeye atabilmelerini ve kutsal bildikleri değerler adına kararlı olmalarını sağlamıştır. Bundan dolayıdır ki biata katılanlara Allah'ın lutf ve bağışı gerçekleşmiştir. Ashabın bu davranışı, ayette feth-i karib/ yakın fetih ile müjdelenmiştir. Bu fetihden kast edilenin Hudeybiye'de elde edilen kazanımla Mekke fethinin gerçekleşmesi olduğunu söyleyenler olduğu gibi, kastın Hayber'in fethi olduğunu iddia edenler de olmuştur.³²

Esasen ayette geçen "yakın fetih" ifadesinden kast edilen anlamın daha geniş olması kuvvetle muhtemeldir. Buna göre engelleri ortadan kaldıran Hudeybiye barışı, Mekke'nin kan dökülmeden fethedilmesi, İslâm'ın bölgenin tamamında üstünlük sağlaması ve ardından Hz. Peygamber'in halifeleri döneminde İslâm'ın birlik ve bütünlüğünün sağlanması ve etki alanının olağanüstü genişlemesi müjdelenen fethin kilometre taşlarını teşkil etmiştir.

Hz. Muhammed de hadislerinde "Allah'ın izniyle ağacın altında beyat edenlerden hiç biri cehennem ateşine girmez."³³ buyurarak Rıdvan biatında yer alan Müslümanlardan övgüyle söz etmiştir. Berâ da, "Siz fethi, Mekke'nin fet-

30 Fetih, 48/18-19.

31 Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul ts., 8, 482.

32 Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, neşr. 1979, 6/4405-4406.

33 Müslim, *Sâhih-i Müslim*, (thk. Muhammed Abdalbaktı), Beyrut 1991, IV, 44.

hi sanırsınız. O da fetihtir ama bize göre asıl fetih, Hudeybiye'deki Rıdvan biatıdır."³⁴ demiştir.

Rıdvan biatı, İslâm adına yaşanmış birçok gelişmenin ve genişlemenin başlangıç noktası olmuştur. Müslümanlar hedefe ulaşmak için barış yolunu tercih etmelerine rağmen barışın yarar getirmeyeceği durumlarda en üst seviyede savaş için hazırlıklara girişmişlerdir. Onların bu özgüven ve kararlılıkları, Kureys'i yatıştırmış ve tahrike dayalı siyasetlerini yok etmede başarılı olmuştur. Bu aşamadan sonra meselenin barışçıl yollarla çözümü için müzakereler başlamıştır. Allah, bu süreçte müminlerden hoşnut olduğunu, biat anında yaşadıkları olumsuz düşüncelerden arındıran bir sekine/ özgüven duygusu indirdiğini ifade etmiştir.

4.Sonuç

Hz. Muhammed, yeni bir toplumun oluşmasına yönelik temel ilkeler belirlemiş ve ilk Müslüman toplum bu güçlü temeller üzerine inşa edilmiştir. Hz. Peygamber, toplumun her bireyini Kur'an'ın emanet olarak isimlendirdiği yeryüzünde ahlâka dayalı bir sosyal düzen kurma görevini yürütmeye teşvik etmiştir. Bu teşvik ve özendirme, evrenseldir ve zaman sınırlaması olmaksızın çağlar ötesini de kapsamaktadır.

İnsan, kendisini özgün bir varlık kılan aklı ve özgür iradesinin bir gereği olarak yaratılış amacını, evrendeki konumunu ve hayatın anlamını belirleme çabasıdadır. Bu amaçlar doğrultusunda Hz. Muhammed, ilk Müslüman toplumun inşasında önemli görevler ve sorumluluklar üstlenmiş olan yol arkadaşlarına özgüven aşılamıştır. Çünkü özgüveni yüksek olan bireyler, sağlıklı ve doğru davranış sahibi olmayı başarırlar. Özgüvenin iki unsuru; bireyin iyi bir insan olduğuna inanması ve yeterlik duygusudur. Bu öğeler, işleri doğru şekilde yapabilmenin ve başarılı olabilmenin göstergesidir. Bu sebeple Hz. Peygamber ahabının özgüvenini artırma girişiminde vahiy desteğiyle, makul hedefler belirlemiş, kendi değerlerini fark etmelerini sağlamış, karşılaşılan engellere yönelik mantıklı hareket edebilme becerisi kazandırmış, özgür irade ve aklın kullanımına dair bir bilinç geliştirmiştir.

Rıdvan biatı da özgüven duygusunun pekişmesini sağlama adına bir dönüm noktası olmuş ve Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'e bağlılıkları nedeniyle ashop övülmüştür.

İlk Müslüman toplumun inşasında önemli roller üstlenmiş olan ashop, Rıdvan biatıyla birlikte kriz sürecinde yaşamış oldukları hayal kırıklıklarını ve güvensizlik duygusunu özgüvene dönüştürmüşlerdir. Sağlam duruşları ve Allah'a olan bağlılıkları sebebiyle hem dünya hem de ahiret yaşamında saadet ve mutluluk müjdesi almışlardır. İnançları gereğince yaşadıklarında, kendile-

34 Buhari, *el-Camiu's-sahih*, III, 127.

riyle barışık olduklarında ve topluma yararları dokunduğunda daha da mutlu olabileceklerini fark etmişlerdir. Müslümana birey olma bilinci ve özgüven aşıl原因 bu ayetler ve bu ayetlerin nazil olmasında etken olan olaylar dizisi evrensel nitelik arz etmektedir.